

DE L'AMAT A L'AMADES

En un article anterior¹, vaig analitzar una notícia on Rafael d'Amat explicava que el ball de valencians havia actuat a Barcelona l'any 1807, per les festes de la beatificació de Josep Oriol. De fet, vaig trobar la notícia copiada a l'Arxiu Amades i des d'allí vaig anar a buscar la font primària. Tal com vaig anunciar aleshores, aquest article té per objecte comparar els dos textos. Crec que pot ser interessant, no pas per a conèixer millor la notícia històrica del ball de valencians, sinó per a saber com treballava el Joan Amades.

No sabem la data d'aquesta anotació, però deu ser posterior a 1934, any en què Amades va publicar un llibre² sobre els castells amb diverses notícies del ball de valencians, però no pas aquesta.

L'any 2009 es va celebrar l'anomenat any Amades, en commemoració dels 50 anys de la mort d'aquest folklorista. Hi vaig fer una petita col·laboració publicant un article³ on demostrava que el primer llibre monogràfic sobre els castells era un treball seu i no un plagi. Per un altre costat, altres escriptors van airejar un debat força intens sobre la seva obra:

“Que en aquestes circumstàncies Joan Amades recollís tot el que recollí de cultura popular (i no d'elit) té un mèrit molt gran perquè precisament ell, entre altres però amb un protagonisme destacat, va fer valorar tota la imatgeria popular i els costums que sense ells no haguessin tingut valor i haguessin desaparegut sense deixar cap mena de rastre.”⁴

“Celebro especialment que s'acabi la tabarra del Joan Amades. Penso que Amades és un tumor a la cultura catalana, ja que va destruir profundament l'imaginari popular a partir del seu pensament ultracatólic. Més que homenatges, caldria dir clarament que fou un censor, un repressor i un genocida.”⁵

El debat està clar: Amades ho recollia tot o censurava algunes coses? Quines? Entre els escrits de l'Amades es troben, de tant en tant, frases com aquestes: “ha d'ésser de moderna introducció a jutjar per la seva tonada, que no enclou pas aquella inequívoca sentor de la música consagrada per la llarga acció dels segles. Tots els presents, no obstant, diuen que sempre les han sentides tocar així i que els seus pares ja les ballaven”⁶ i “Toca deu tonades. N'hi ha tres que no ens interessen perquè no tenen cap color i no són populars”⁷

Amades diu clarament que selecciona el material que recull (en aquest cas les cançons) i ho fa en funció del seu “color” o de l’“inequívoca sentor” de la música tradicional, però lamentablement no ens dona la definició exacta d'aquests conceptes tan importants, no ens explica quin mètode segueix per decidir si una cançó és tradicional o no. Segons les seves paraules, va recollir més de 10.000 melodies⁸ que podem trobar en la seva vastíssima obra, però per a poder descobrir el seu mètode hauríem de conèixer també les cançons que no va recollir i això ens resulta impossible.

Per això ara ens trobem en una situació de privilegi, ja que coneixem l'anotació de l'Amades sobre la festa del 1807 i també la notícia original. Si trobem alguna diferència entre els dos textos, serà deguda a la seva mà. Posem les cartes damunt de la taula: a continuació podeu llegir el text Rafel Amat⁹, testimoni directe de la festa (a la columna de l'esquerra) i la còpia de Joan Amades¹⁰ (a la dreta). He marcat en color vermell els fragments que Amades va suprimir, en verd els que va afegir i en blau els que va canviar de format.

¹ Bofarull (2010) “El ball de valencians a Barcelona, l'any 1807” a [Suc de pinya](#) 22, 22-25, també a [www.festes.org](#)

² Amades (1934) [Els Xiquets de Valls](#), reeditat el 2001

³ Bofarull (2009) “Qui és l'autor del primer llibre sobre castells?” a [www.joanamades.cat](#)

⁴ Domènech (2009) “Joan Amades i el sexe dels àngels” a <http://psicolabislibrorumadults.blogspot.com/>

⁵ Bosch (2009) comentari a [www.vpamies.blogspot.com](#)

⁶ Massot (1998) [Materials: Memòries de missions de recerca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya VIII](#), 100

⁷ Massot (1998) [Materials: Memòries de missions de recerca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya VIII](#), 101

⁸ Calvo (1990) [Joan Amades](#) 18

⁹ Amat (1908) [Festas celebradas á Barcelona en los anys 1806 y 1807...](#), 141-142

¹⁰ Arxiu Joan Amades, Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana

“Valencians y Balls de bastons

Per major xirinola en estas festas han arribat las dansas dels Valencians y los Balls de bastons. Los Valencians ab la musica de grallas, tan desapasible als oídos, ballan tots pels carrers y plasas y fan castells pujant uns sobre els musclos dels altres de quatre y cinch estans. Acompañan á las grallas, tocan un tambor. Lo ball de bastons porta tambe musica de grallas, fent cric, crac, ballant los uns ab los altres. Anys atras ya havian vingut en Barcelona per Corpus y en altres funcions d'alegria, com esta del Beato Oriol.”

“Han arribat a Barcelona les danses de VALENCIANS i de bastons. Els “valencians” amb música de gralles ballen tots pels carrers i fan castells posats sobre dels muscles uns amb altres de quatre o cinc estants puix que els valencianets són lleugers en tot y la música era de gralles y també. El de Bastons amb la mateixa música menys el també que d'aquests anys atrás ja n'havíem vist a Barcelona per Corpus y en altres funcions d'alegria.”

Entre les principals diferències, advertim que al segon text hi ha alguns fragments afegits com: “a Barcelona”, que ens ajuda a contextualitzar el lloc de la notícia i per tant és correcte, tot i que seria preferible no inserir-lo al mig del text. El segon afegit: “puix que els valencianets són lleugers en tot” és totalment gratuït. S'ha dit que l'expressió “valencianets” era pròpia del Vendrell¹¹.

Quan parla del ball de bastons, el primer text diu que “porta tambe musica de grallas”, no diu res del tambor. Es pot interpretar que no n'hi havia, però també pot ser que Amat el considerés inseparable de la gralla. Amades elimina aquesta possible interpretació afegint “amb la mateixa música menys el també”.

Per altra part, hi ha tres fragments que Amades no copia: “Per major xirinola en estas festas”, “tan desapasible als oídos” i “fent cric, crac”. La veritat és que el lector no s'espera que un noble utilitzi expressions tan populars, però aquesta és una de les gràcies del Calaix de sastre. Suposem que l'Amades, des d'una posició “científica” va rebutjar aquestes frases perquè trencaven el seu to seriós i formal.

L'omissió de la segona frase té una motivació particular, perquè atacava directament la gralla. Amades es negava a creure que fos d'origen àrab i atribuïa la seva invenció als grecs¹². També afirmava que “La música pròpia dels castells està posseïda d'un enciser regust arcaicíssim”¹³ i “Moltes vegades l'astúcia i habilitat del graller ha salvat el castell, que tremolava”¹⁴. Aquí, doncs, Amades va trobar una opinió directament oposada a la seva i, simplement, la va ignorar.

Pot ser que algú pensi que el meu anàlisi és massa crític. Però fixeu-vos en el verb de l'última frase: Amat diu que “havian vingut” i Amades “n'havíem vist”. Són dues expressions gairebé sinònimes, però amb un matís diferent: el primer text ens informa que els balls no eren de Barcelona, però la segona frase ja no ens dóna aquesta informació.

La conclusió és evident: Amades va copiar el text tot interpretant-lo, cosa que els hi resta fidelitat. Això ha de ser una lliçó per als que darrere seu seguim investigant sobre la nostra història i tradicions: Hem de copiar els textos i interpretar-los, però separant el text de la seva interpretació.

Joan Bofarull Solé, casteller i historiador

¹¹ Català (1981) Món casteller I, 59

¹² Amades (1934) Els Xiquets de Valls, segona edició, 63

¹³ Amades (1934) Els Xiquets de Valls, segona edició, 56

¹⁴ Amades (1934) Els Xiquets de Valls, segona edició, 55